

YÜKSELEN ÇİN'İN AKDENİZ EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ: İMKÂN VE KISITLAR^(*)^(**)

^(***) **Kerem GÖKTEN**

ÖZ

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), 40 yıla yayılan yüksek büyüme performansı neticesinde küresel ekonomi içindeki ağırlığını her geçen yıl arttırmaktadır. Ülke son yıllarda dolaysız sermaye yatırımları ile de gündeme gelmektedir. Dolaysız sermaye atılımının mevcut aşaması "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimidir. Bu çalışmada, söz konusu girişimin Akdeniz dünyası üzerindeki mevcut ve olası etkileri üzerinde durulmaktadır. Buna ek olarak ÇHC-Akdeniz dış ticareti, fırsatlar ve kısıtlılıklar çerçevesinde analiz edilmektedir. Bir Kuşak, Bir yol Girişimi'nin, başta Doğu Akdeniz ekonomisi olmak üzere, Akdeniz ülkeler grubu için önemli fırsatlar sunduğuna işaret edilmiştir. Gerçekleştirilecek dolaysız yatırımların liman altyapısını geliştirici potansiyeline vurgu yapılmıştır. Buna ek olarak ÇHC-Akdeniz ticaretindeki dengesiz yapı çalışmanın saptamaları arasındadır. Akdeniz ülkeler gurubu içinde Çin piyasasında varlık gösterme imkânı bu-

lan ülke sayısının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Bir Kuşak, Bir Yol girişimi; Çin Halk Cumhuriyeti, Akdeniz Dünyası

Jel Kodları: F21, F53.

RISING CHINA'S EFFECT ON THE MEDITERRANIAN ECONOMY: OPPORTUNITIES AND CONSTRAINTS

ABSTRACT

As a result of the high growth performance spreading over 40 years, People's Republic of China (PRC) is increasing its influence in the global economy every passing year. In recent years, the country has also come to the agenda with outward capital investments. The current stage of the direct capital leap is the "One Belt, One Road" initiative. This study focuses on the current and potential impacts of the "initiative" on the Mediterranean world. In addition, PRC-Mediterranean trade is analyzed in terms of opportunities and

^(*) **Makalenin Geliş Tarihi** / 13.11.2018 - **Makale Kabul Tarihi** / 05.12.2018

^(**) Bu çalışmanın ilk taslağı 2. Avrupa-Akdeniz Metal Sanayi Sendikaları Daimi Konferansı'nda sunulmuştur.

^(***) **Dr. Öğretim Üyesi** / Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi Bölümü, keremgokten@gmail.com

constraints. It has been pointed out that One Belt, One Road Initiative presents important opportunities for the Mediterranean countries group, especially the Eastern Mediterranean economy. Emphasis has been placed on the potential of direct investments to develop port infrastructures. In addition, the unbalanced structure in the PRC-Mediterranean trade is among the determinations of the study. Within the Mediterranean countries group, the number of countries having presence in the Chinese market is very limited.

Keywords: One Belt, One Road Initiative; People's Republic of China, Mediterranean World.

Jel Codes: F21, F53.

GİRİŞ

Doğu Asya'nın artan ekonomik gücü ve küresel imalat üssü haline gelişi, 1990'ların sonuna kadar Japonya ve Asya Kaplanları'nın öncülük ettiği bir olguyken bu dönemden itibaren ÇHC'nin öne çıktığı görülmektedir. Çin ekonomisi, son yıllarda kendisini dünya gündemine taşıyan üretim ve ihracat üssü olma görünümünden sıyrılmaktadır. Ülke artık dünyanın ikinci büyük ithalatçısı haline gelmiş ve 2016'dan itibaren net dolaysız sermaye yatırımcısı haline gelmiştir.⁽¹⁾ ÇHC, periferisinde

yer alan ülkeler ve Latin Amerika kadar olmamakla birlikte Avrupa ile olan iktisadi bağlarını da güçlendirmektedir. Xi Jinping liderliğinde küresel serbest ticaretin en kararlı savunucusu haline gelen Çin Komünist Partisi (ÇKP) rejimi, Avrupa pazarlarına gerek ihracat gerek dolaysız sermaye yatırımları yolu ile nüfuz etmeye çalışmaktadır. ÇHC'nin Avrupa ile artan ekonomik bağları Akdeniz bölgesine yeniden önemli şeylerin olduğu/gerçekleştiği bir yer olma fırsatı tanımaktadır. Bu fırsat, Akdeniz'e kıyısı olan Afrika ülkelerindeki iktisadi potansiyeller ile birlikte büyümektedir. Bu çalışmada Çin ekonomisinin genel görünümü ve küresel ekonomideki rolü hakkında özlü bir bilgi verilmeye çalışılacak, ardından ÇHC-Akdeniz ticareti üzerinde durulacaktır. ÇHC öncülüğünde hayata geçirilmeye çalışılan "Bir Kuşak, Bir Yol" girişiminin Akdeniz ülkeleri için sunduğu iktisadi fırsatlar ve fırsatların önündeki engeller çalışmada üzerinde durulan bir diğer konudur.

1. ÇHC EKONOMİSİ'NİN GENEL GÖRÜNÜMÜ

ÇHC'nin iktisadi görünümüne ilişkin genel bir değerlendirme ile

yeni üretim tesisleri kurulması, temsilcilik açılması, taşınmaz edinilmesi biçiminde gerçekleşebilir (UNCTADstat, 2018). Bir şirketin % 10 oranında mülkiyetinin satın alınması ya da oy gücünün elde edilmesi, bir yatırımın dolaysız sermaye yatırımı sayılması için yeterli ölçüttür. Çin'in dolaysız sermaye yatırımlarının tarihsel seyri için bkz. UNCTADstat <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

¹ Dolaysız sermaye yatırımı, ülke sınırları dışında bulunan bireysel veya kurumsal yatırımcıların ilgili ülkeye yaptıkları finansal olmayan yatırımlardır. Bu yatırımlar

başlandığında şu noktalar dikkat çekmektedir. 2010 yılı sabit dolar kuru üzerinden bir değerlendirme yapıldığında ÇHC'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYH) "reform ve dışa açıklık" programının başladığı 1978'den 2016'ya 32 misli artmış görünmektedir. Kişi Başı Gelir (KBG) artışı ise 22 kat olarak gerçekleşmiştir. Ülkenin iktisadi

büyüme başarımı öy le bir boyuttur ki, gelişmiş olsun olmasın başka ülkenin bu zaman diliminde ÇHC'ye yakın bir performans gerçekleştirip gerçekleştirmediği sorusunu sorma gereği duyulmamaktadır⁽²⁾. İktisat tarihinin en büyük, en kesintisiz ve yüksek oranlı büyüme süreci ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Tablo 1. Çin'in Temel İktisadi Göstergeleri

GSYH 11, 2 Trilyon ABD Doları (2016) (Nominal)	GINI. ⁽³⁾ 42, 2 (2017)
GSYH 21, 4 Trilyon ABD Doları (2016) (SGP)	İhracat 2, 2 Trilyon ABD Doları (2017)
KBG 8. 123 ABD Doları/USD (2016) (Nominal)	İthalat 1, 8 Trilyon ABD Doları (2017)
KBG 15. 529 ABD Doları (2016) (SGP)	İhracat + İthalat/GSYH. ⁽⁴⁾ % 39 (2017)
İnsani Gelişmişlik Endeksi. ⁽⁵⁾ 0, 738 (90'ıncı)	Enflasyon % 2 (2016)
Büyüme % 6, 7 (2016)	İşsizlik % 4, 7 (2017)

Kaynak: NBSC, 2017, The World Bank, UNCTADstat, ILO, UNDP veri tabanları.

Tablo 1'de ÇHC'nin temel iktisadi göstergeleri bir araya getirilmiştir. Ülke 11, 2 trilyon dolarlık GSYH'si ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin ardından ikinci sıradadır. 1978'de ABD ekonomisi ÇHC'nin 11 misli büyüklüğünde iken günümüzde bu ülke-

nin ABD'yi kaç yıl sonra geçeceği sorusuna yanıt aranmaktadır⁽⁶⁾. Aslına bakılacak olursa, bir diğer

² ÇHC'nin GSYH büyüme performansı için <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>. Yine de bazı örnekler vermek gerekirse aynı zaman diliminde ABD ekonomisinin büyüklüğü 2, 7 katına, Almanya ekonomisinin 2 katına, Japonya ekonomisinin büyüklüğü 2, 2 kat misline çıkmıştır. Akdeniz'den örnek vermek gerekirse İtalya ekonomisi 0, 6 kat büyürken Türkiye ekonomisi 5 misline çıkmıştır (UNCTADstat).

³ İtalyan istatistikçi C. Gini tarafından geliştirilen katsayı bir ülkedeki gelir dağılımının ne ölçüde adil olduğunu ölçmeyi sağlar. Katsayı 0 ile 1 arası değerler alır. 1'e yaklaşıldıkça eşitsizlik artar.

⁴ Ekonominin dışa açıklık göstergeleri arasında yer almaktadır. Çin'in son 10 yıl zarfında dışa açıklık oranı gerilemektedir. Ekonomi iç talep odaklı olarak yeniden yapılandırılmaya çalışılmaktadır.

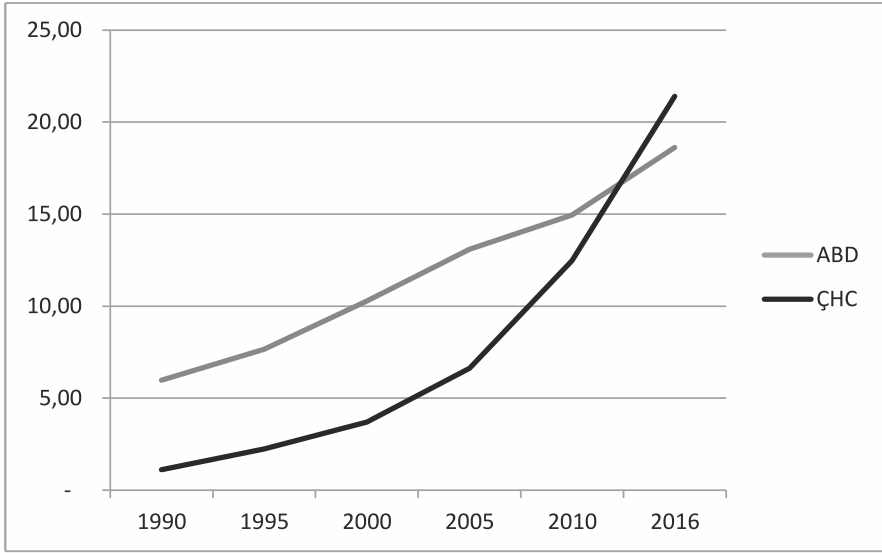
⁵ İnsani Gelişim Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 189 ülke için hesaplanan; eğitim, sağlık, gelir vb. yaşam standartları unsurlarına ilişkin gelişmişliği temel boyutları ile ölçen bir endekstir.

⁶ İki ülkenin GSYH düzeyleri için bkz. <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>

milli gelir hesaplama yöntemine (Satın Alma Gücü Paritesi (SGP))⁽⁷⁾ göre ÇHC 2013 yılında ABD'yi geride bırakmış bulunmaktadır (Şekil 1). Gösterdiği büyüme performansı sonucunda 1990'ların sonuna dek

düşük gelirli ülkeler grubu içinde yer alan ÇHC, 1999–2009 arasında düşük orta gelirli statüsünde değerlendirilmiştir. Ülke 2010'dan bu yana yüksek orta gelirli ülkeler arasında bulunmaktadır⁽⁸⁾.

Şekil 1. ABD ve ÇHC'nin GSYH Düzeyleri (SGP) (Trilyon ABD Doları)

Kaynak: The World Bank veri tabanı.

KBG'ye gelince alınan yola karşın büyü bir miktar bozulmaktadır. ÇHC'nin 2016 yılında 8. 123 ABD Doları olarak gerçekleşen KBG'si, ABD'nin yedide biri düzeyindedir. ÇHC, KBG açısından dünya 76.'sıdır. Ancak, ülkenin 1990'larda 120'li sıralarda olduğu gözden uzak tu-

tulmamalıdır. Çin mal ve hizmetlerin görece ucuzluğu nedeniyle SGP açısından daha güçlü bir görünüm vermeyi KBG açısından da sürdürmektedir (15. 529 ABD Doları)⁽⁹⁾.

ÇHC'nin yere göğe sığdırılmayan iktisadi büyüme performansı

⁷ SGP ülkelerin iktisadi olarak karşılaştırılmasında kullanılan alternatif bir ölçüttür. Belirli bir mal/hizmet sepetinin elde edilebilmesi için gerekli ulusal para miktarlarının oranıdır. Böylece ülkeler arasındaki fiyat düzeylerinin etkisi ortadan kaldırılmaktadır (TÜİK, 2008).

⁸ ÇHC'nin ülke sınıflandırılması içindeki yerinin tarihsel evrimi için bkz. World Bank veri tabanı <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>

⁹ KBG rakamları için bkz. Dünya Bankası veri tabanı.

2008 mali krizi sonrasında sekteye uğramaya başlamıştır. Beş yıl üst üste yüzde 10'u aşan büyüme periyotları artık geride kalmışa benzenmektedir. ÇHC son on yılda sadece bir kez yüzde 10'un üzerinde büyüyebilmiştir. Son birkaç yılda büyüme hızı yüzde 6'lara düşmüştür. ÇKP liderliği -her ne kadar önemli bir toplumsal rahatsızlıkla karşılaşmasa da- reform politikalarının yarattığı bozuk gelir dağılımı sorununun yanında düşük büyüme hızı sorunu ile karşı karşıya bulunmaktadır.⁽¹⁰⁾

Özetle karşımızda benzersiz büyüme performansı gösteren ve küresel kapitalizme kararlıkla ancak kontrolü pek elden bırakmadan eklemlenen bir devlet kapitalizmi örneği bulunmaktadır. Ancak Çin'in, birçok gösterge açısından, iktisadi gelişme yolunda alması gereken ciddi bir mesafe bulunduğu göz ardı edilemez.

2. ÇHC-AKDENİZ DIŞ TİCARETİ

ÇHC 1980'lere kadar dünyanın kapitalizme en kapalı coğrafyalarından biri iken reform ve dışa açıklık izlencesinin derinleşmesi

ile birlikte önce ihracat üssü ardından artan enerji ve hammadde ihtiyacı nedeniyle önemli bir ithalatçı haline gelmiştir. ÇHC'nin ithalatı 2017 yılında 18 trilyon ABD Dolarına ulaşmıştır. ÇHC korumacılık rüzgârlarının estiği 2018 yılında serbest ticaretin savunucusu, hatta bir tür garantörü rolüne soyunmuştur. Ülke ticaretinin GSYH'ye oranı son yıllarda yüzde 40 ila 50 arasında seyretmektedir.⁽¹¹⁾ ÇHC her ne kadar dünyanın ikinci büyük ithalatçısı haline gelmiş olsa da dış ticaret fazlası vermeyi sürdürmektedir. ÇHC'nin birçok bölge ile olduğu gibi Akdeniz bölgesi ile arasındaki 200 milyar doları aşan dış ticaret eşitsiz bir görünüm taşımaktadır. 2016 itibarıyla Akdeniz ülkelerinin ÇHC'nin toplam ihracatı içindeki payı yüzde 6,4 iken ÇHC'nin toplam ithalatı içinde Akdeniz ülkelerinin payı yüzde 3,5'tür. Akdeniz ekonomilerinin ÇHC ile yaptığı ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 40'tır⁽¹²⁾. Akdeniz'in ithalatında ÇHC, Almanya'dan sonra ikinci sırada iken; ÇHC Akdeniz'in beşinci büyük ihracat pazarı konumundadır (MGI, 2017).

¹⁰ ÇHC'nin büyüme oranları için bkz. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN&topics=4>.

¹¹ ÇHC'nin ithalat tutarı için bkz. UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>. Ticaret/GSYH oranları için bkz. The World Bank data base <https://data.worldbank.org/indicator/NE.TRD.GNFS.ZS?locations=CN>

¹² Söz konusu oranlar (NBSC, 2017)'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo 2. ÇHC'nin Akdeniz ile İhracat ve İthalatında İlk On Ülke ve Pazar Payları (2015)

	İHRACAT	Toplam içindeki pay (%)	İTHALAT	Toplam içindeki pay (%)
1	İtalya	21	Fransa	42,9
2	Fransa	20,2	İtalya	29,3
3	İspanya	16,5	İspanya	9,7
4	Türkiye	14	Türkiye	5,1
5	Mısır	9	İsrail	4,9
6	İsrail	6,5	Portekiz	2,5
7	Cezayir	5,7	Libya	1,7
8	Yunanistan	2,8	Mısır	1,6
9	Fas	2,2	Cezayir	1,3
10	Portekiz	2,2	Fas	0,9

Kaynak: Ülkeler sıralaması ve ticaret payları NBSC, 2016 kullanılarak oluşturulmuş/hesaplanmıştır.

Tablo 2 ÇHC'nin ihracatı ve ithalatından en fazla pay alan 10 Akdeniz ülkesini bir araya getirmektedir. Yunanistan ve Libya istisnası dışında ihracat ve ithalattaki en önemli 10 ülke (sıralamalar değişebilmekle birlikte) aynı kalmaktadır. En gelişmiş üç Akdeniz ülkesinin ÇHC'nin ihracatı içindeki payının toplamı yüzde 57,7'dir. ÇHC'nin Akdeniz ülkelerinden yaptığı ithalatta ise yoğunlaşma söz konusudur. ÇHC'nin bu bölgeden ithalatından en yüksek payı yüzde 42,9 ile Fransa almaktadır. En gelişmiş üç Akdeniz ülkesinin, ÇHC'nin bölgeden yaptığı ithalattaki payı yüzde 81,2'dir. Diğer deyişle, Fransa ve İtalya dışındaki Akdeniz ülkelerinin Çin pazarında bir varlık gösteremedikleri rahat-

lıkla ileri sürülebilir. Yine de düşük nüfusuna karşın İsrail'in yüzde 5'lik payının dikkat çektiği söylenebilir. ÇHC'den yaptıkları ithalat hatırı sayılır düzeyde olan Türkiye ve Mısır gibi ülkelerin, sıra ihracata geldiğinde çok başarısız oldukları ileri sürülebilir. ÇHC'nin Akdeniz ülkeler grubundan yaptığı ithalatta ilk onda yer alan Libya ve Cezayir'den yapılan ithalatın tamamı mineral yakıt ve yağlardan oluşmaktadır (MGI, 2017).

Akdeniz-ÇHC dış ticaretine mal grupları bazında bakıldığında ise şu hususlar göze çarpmaktadır: Akdeniz ülkelerinin ÇHC'ye ihracatında nükleer reaktör, makine ve mekanik cihazlar mal grubu 9 milyar dolar ile ilk sıradadır. Uçak, uzay aracı ve parçaları 6,1 milyar

dolar ile ikinci sıradadır. Bu mal gruplarını 5 milyar dolar civarındaki tutarları ile mineral yakıt, yağ ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler grubu ile elektrikli makine ve ekipmanlar grubu izlemektedir. ÇHC'nin Akdeniz ülkeler grubuna olan ihracatında ise ilk sırayı 41, 2 milyar dolar ile elektrikli makine ve ekipmanlar grubu almaktadır. Nükleer reaktör, makine ve mekanik cihazlar mal grubu 33, 8 milyar dolar ile ikinci sıradadır. İlk iki mal grubunun ÇHC'nin Akdeniz ülkeler grubuna yaptığı ihracattaki payı yüzde 41, 2'dir. Diğer önemli mal grupları ise tekstil -konfeksiyon ile oyuncak ve spor gereçleridir..⁽¹³⁾

3. ÇHC'NİN DOLAYSIZ SERMAYE YATIRIMLARI VE AKDENİZ ÜLKELER GRUBU

ÇHC 2000'li yılların başına kadar ihracat ve dolaysız sermaye yatırımlarına yaptığı ev sahipliği ile dikkatleri çekmiştir. Ancak son on yılda ülkenin iktisadi örüntüsünde bazı değişiklikler gerçekleşmeye başlamıştır. Ülke ucuz emeğe dayalı üretim yapısını değiştirmeye çalışmakta, istikrarlı bir iç talep oluşturacak orta sınıf inşasına çalışmaktadır. Ayrıca ÇHC elindeki sermaye fazlasına yeni değerlendirme alanları bulma uğraşı

içindedir (Gökten, 2016, 52-53; Yao ve Wang, 2014: 40-41). Dolayısıyla ülke son yıllarda ithalat ve dolaysız sermaye ihracı ile anılır duruma gelmiştir. ÇHC 2016 itibariyle 183 milyar dolar dolaysız sermaye yatırımı gerçekleştirmiş ve tarihinde ilk kez net sermaye ihracatçısı bir ülke durumuna gelmiştir.⁽¹⁴⁾

ÇHC menşeli dolaysız sermaye yatırımlarının en fazla yöneldiği ülkeler arasında Akdeniz ülkelerine fazla rastlanmamaktadır. 2010 yılında Fransa üçüncü sırada görülmektedir. 2017 yılında ise ilk yirmi ülke arasında yalnızca İsrail'in adına rastlanılmaktadır (MOFCOM, 2011: 80; The Economist Intelligence Unit, 2017: 3). Burada Akdeniz Avrupası'nın görece kapal, merkantilist yapısına ayrıca vurgu yapmak gerekmektedir. Akdeniz Avrupası dolaysız sermaye yatırımı çekme konusunda Orta ve Kuzey Avrupa'dan daha fazla güçlük çekmektedir (Ying, 2014: 55-56). Bunda kuşkusuz ÇHC'nin Avrupa ülkeleri ile arasında öteden beri var olan kurumsal uyum güçlüklerinin etkisi vardır. Çinli yatırımcılar otoriter olmayan hükümetlere, sık değişen koalisyonlara, Avrupa mevzuatına uyum sağlamakta öteden beri güçlük çekmektedirler. Bu nedenle ÇHC, Avrupa kıtasında gerçekleştirdiği satın-alım ve birleşmelerde Latin

¹³ Mal gruplarına ilişkin değerlendirmelerde ve verilen oranlarda (MGI, 2017) ve (UN, 2018)'deki veriler kullanılmıştır. Libya, Suriye, Filistin, Lübnan, Malta ve Fas dışındaki Akdeniz ülkeleri için 2017 yılı verileri kullanılmıştır.

¹⁴ Dolaysız sermaye yatırım tutarları için bkz. UNCTADstat (2018).

Amerika ve Doğu Asya ve hatta ABD'ye kıyasla daha çok zorlanmaktadır.

ÇHC'nin Avrupa'ya yönelen dolaysız sermaye yatırımları içinde Akdeniz ülkelerinden Fransa, İtalya öne çıkmakta, onları İspanya ve Portekiz izlemektedir. Avrupa Birliği (AB) ülkelerine yönelen dolaysız yatırımlar içinde yatırımlar içinde bu ülkelerin oranı 2009-2014 aralığında yüzde 40'tır (Ma ve Overbeek, 2015: 445).

Ülkenin going out/dışarıya çıkış stratejisi sonucu yükselmekte olan dolaysız sermaye yatırım performansı 2013 sonrasında başka bir boyuta taşınmıştır. Devlet başkanı Xi'nin 2013 yılında açıkladığı, "Bir Kuşak, Bir Yol" ya da "Kuşak ve Yol" adlarıyla anılan yeni yatırım hamlesi Güney Asya ve Güneydoğu Asya için olduğu kadar Akdeniz dünyası içinde önemli fırsatlar vaat etmektedir.

"Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu adı verilen iki temel üzerine kuruludur. Karada Kırgızistan'dan Rusya'ya oradan İtalya'ya, denizde yine İtalya'dan Pire'ye oradan Sri Lanka'ya uzanan bir coğrafyayı kapsamaktadır. 20'nin üzerinde ülkeyi doğrudan, 60 kadar ülkeyi dolaylı olarak ilgilendiren bu inisiyatif ile hızlı tren, elektrik santralleri, liman genişletme, altyapı yatırımlarını içeren 1 trilyon dolarlık bir yatırım planlanmaktadır (van der Putten,

2016: 339; Gökten, 2018: 17).

Karada İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile Pekin yönetimi, ülkenin gelişmemiş Batı bölgesini Orta Asya üzerinden Avrupa'ya bağlamayı planlamaktadır. ÇKP hükümeti ülkenin batısını görece gelişmiş doğu bölgesine bağlamakta çok zorlanmakta, bu uğurda merkezi bütçeden çok kaynak aktarmaktadır. Hükümet, artık bir başka yöntem denemeyi, Batı Çin'i ulaştırma alt yapısı yoluyla sadece Avrupa'ya bağlamayı değil, oluşturacağı bölgesel üretim zinciri ve derinleşen iktisadi bütünleşme yoluyla Güney Asya'ya bağlamayı planlamaktadır (Cai, 2017: 7; Gökten, 2018: 18).

Xi'nin iddialı dış politika vizyonunun ikinci ayağı, 21. Yüzyıl Deniz Yolu İpek Yolu kapsamında yaşama geçecektir. Hızlı büyüyen Güneydoğu Asya, Hindicini Koridoru vasıtasıyla ÇHC'nin güney eyaletlerine liman ve demiryolları üzerinden bağlanacaktır. Ayrıca Pers Körfezi'nin doğusunda ve Kızıldeniz üzerinde kurulacak etkinlik ile Akdeniz'e açılması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda Pire, Nairobi, Kalküta, Jakarta limanları öne çıkmaktadır (Cai, 2017: 2; Gökten, 2018: 17).

Ancak "Bir Kuşak, Bir Yol" girişiminde işlerin ağır yürüdüğünü söylemek gerekmektedir. Finansman sürecinde pürüzler çıkmaya, projelerin karlılığı ve yatırımların geri dönüş müddeti ile ilgili şüpheler uyanmaya başlamış, girişim

kapsamındaki bazı ülkelerle politik güven sorunları baş göstermiştir. "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi, analistler ve stratejiler tarafından, ÇKP liderliğinin arzuladığından farklı olarak, jeoekonomik yönünden ziyade jeopolitik yanıla ele alınmaktadır. Ülkenin, bu yatırım hamlesini dış politikada baskın olma, nüfuz alanını genişletme doğrultusunda kullandığı olduğu ileri sürülmektedir. 50 milyar dolarlık bir yatırımın öngörüldüğü Pakistan Ekonomik Koridoru ile Gwadar limanı üzerinden Arap Denizi ve Pers Körfezi'ne inme çabası, bu limanın gerektiğinde askeri hedefler için kullanılabilir olması ve koridorun uluslararası hukukta anlaşmazlık kaynağı olan bölgelerden geçmesi Hindistan ve ABD'ye rahatsızlık vermektedir. Ancak jeoekonomiye gereğinden fazla yapılan vurgu Çin diplomasisini rahatsız etmektedir (Cai, 2017: 15; Akhtar, 2018: 34; ICG, 2018: 18).

Jeopolitika, jeostratejinin alternatif senaryolar yaratmaya uygun, heyecanlı sularından çıkıp meselelerin iktisadi boyutuna bakıldığında başlıca şu amaçlar öne çıkmaktadır (Cai, 2017: 8-9):

1. ÇKP rejimi yoğun altyapı inşası programı yoluyla iktisadi sinerji yaratmak ve komşuları üzerinde iktisadi liderliğini pekiştirmek istemektedir. ÇKP, çıplak güç kullanımı ve mevcut hegemonyaya meydan okumak yerine iktisadi

di işbirliğini kullanarak etki alanını arttırmak, jeopolitik amaçlarına dolaylı yoldan ulaşmayı planlamaktadır.

2. ÇHC, "Bir Kuşak, Bir Yol"a özellikle demir-çelik alanında baş gösteren aşırı kapasite sorununu aşmak ve mali sermaye fazlasına yeni değerlendirme alanları yaratmak için de umut bağlamaktadır. Rejim, ekonomiyi hizmetler sektörü ve iç talep doğrultusunda yeniden yapılandırırken bir anlamda zaman kazanmakta, sermaye birikim sürecini sekteye uğratmaya çalışmaktadır.
3. ÇHC, sınırlılıkların baş gösterdiği düşük katma değerli üretim yapısını terk etmeye çalışmakta, ekonomisini daha teknoloji yoğun doğrultuda yapılandırmaktadır. Ülke bir yandan sanayisinin ve teknolojisinin nitel gelişimini sağlamaya çalışırken, diğer yandan özellikle demiryolu endüstrisinde kendi standartlarını komşu ülkelere egemen kılmaya çalışmaktadır.

"Bir Kuşak, Bir Yol" girişimine ilişkin bu değerlendirmelerin ardından, bu yatırım hamlesinin Akdeniz ülkeleri üzerinde yarattığı ve yaratması muhtemel etkileri üzerinde durmak gerekmektedir.

Akdeniz ülkeleri arasında Yunanistan, Deniz İpekyolu için ki-

lit terminal özelliği taşımaktadır. 2008 yılında Pire limanının iki terminali için Çin Okyanus Gemicilik Şirketi (COSCO) ile kira sözleşmesi imzalanmış, 2016'da ise limanın yüzde 67 hissesi COSCO'nun olmuştur. Geçen süre zarfında limanın kapasitesi, altyapısı ve geliri Çin'in yatırımları ile gelişmiştir. Avrupa'nın ÇHC'den yaptığı ithalat liman sayesinde artmıştır. Lojistik manada zaman ve maliyet faydası sağlayan Pire limanı, diğer Avrupa limanlarına göre avantajları ile öne çıkmaktadır. Ayrıca 2017 yılında açıklanan "Çin-Avrupa Kara-Deniz Hızlı Ulaştırma Rotası" adı verilen proje ile Pire'den başlayan demiryolunun modernizasyonu hedeflenmektedir. Böylelikle Çin mallarının Pire'de Balkanlar'a oradan Macaristan üzerinden Orta Avrupa'ya daha hızlı ve düşük maliyetli sevk edilmesi söz konusu olacaktır (van der Putten, 2016: 342-343; English.gov.cn, 2017; Godement, vd., 2017: 3).

ÇHC'nin Akdeniz bölgesi operasyonlarında önemli bir yeri olan COSCO'nun diğer Akdeniz limanlarına yönelik ciddi girişimleri söz konusudur. İtalya'nın Vado limanındaki iki terminali işletecek firmada yüzde 40 pay sahibi olmuştur. Güney İspanya'da Algeciras limanını kiralama süreci henüz tümüyle netleşmese de devam etmektedir. Çin firmalarının satın alım ve iyileştirmenin ötesine geçen ve devlet destekli yürüyen bir

stratejiyle başka Akdeniz limanlarıyla ilgilendiği dikkat çekmektedir. Akdeniz'in en büyük toptan ticaret merkezi Marsilya'daki uluslararası ticaret kenti projesi ÇHC'nin finansal öncülüğünde yürütülmektedir (Godement, vd., 2017: 2-3). Çin özel ve devlet firmaları Cezayir'de El Hamdania ve Fas'ta Tanger Med liman projelerinin üstlenicileri olmuş, ayrıca azınlık hisseleri elde etmişlerdir. Bu sürece Çin bankacılık sistemi etkin mali desteği ile katkıda bulunmuştur (Ford, 2017).

ÇHC'nin önderlik ettiği, ancak "Bir Kuşak, Bir Yol" inisiyatifi kadar ilgi çekmeyen bir başka girişim 16+1'dir. ÇHC ve 16 Orta ve Doğu Avrupa ülkesini kapsayan bu girişim, 11 AB üyesi ve 5 Balkan ülkesi ile ÇHC arasındaki işbirliğini geliştirmeyi ve yoğunlaştırmayı hedeflemektedir. 2012 yılında Polonya'da temelleri atılan oluşum özellikle alt yapı, yeşil teknoloji ve ileri teknoloji alanlarına odaklanmıştır. Girişimin en önemli bileşeni, kuzey ile güneyi birbirine bağlayacak olan "3 deniz liman işbirliği" projesidir. Baltık Denizi, Karadeniz ve Adriyatik Denizi arasındaki demiryolu, karayolu ulaştırma altyapısını geliştirmek, limanların kapasitesini geliştirmek, sanayi kümeleleri, parkları oluşturmak hedefiyle yola çıkan proje; ÇHC başbakanı Li Keqiang tarafından Çin ekipmanı ile Avrupa teknolojisini buluşturan üretken bir işbirliği projesi olarak

tanımlanır. Girişimin ne ölçüde yol alacağını zaman gösterecektir, sürece iyi ilerlerse Adriyatik'e kıyısı olan beş Akdeniz ülkesi projenin doğrudan yararlanıcıları olacaktır. Ancak bu projenin önünde finansal kısıtlar bulunmaktadır. Ayrıca limanların küçük, nüfusun az oluşu, geri ödeme süresinin uzunluğu ve yatırım risklerinin yüksek olması gibi bir dizi engel de mevcuttur. Bunlara Avrupa Birliği'nin ÇHC'nin Avrupa'daki büyük ölçekli altyapı girişimlerine ve satın alımlarına şüphe ile yaklaşması da eklenmelidir (Godement, vd., 2017: 3).

4. AKDENİZ'DE AVRUPA-ÇHC İŞBİRLİĞİ: İMKÂN VE SINIRLILIKLAR

Akdeniz coğrafyası, önümüzdeki dönemde önemli gelişmelere, güç mücadelelerine gebe gözükmemektedir. Dini, kültürel ve iktisadi gelişmişlik farklılıklarına karşın bu coğrafyanın etki alanı genişlemektedir. ÇHC son yıllarda, Kuzey Afrika'daki yeni doğal kaynak keşiflerinden yararlanmış, agresif bir yatırım stratejisi izleyerek petrol ve gaz sahaları, madencilik, balıkçılık ve tarım gibi sektörlerde söz sahibi olmuştur. Afrika, ÇHC için sadece büyük bir tedarikçi değil, büyüyen bir pazardır. Avrupa ülkelerinin de kıtanın özellikle kuzeyi ile güçlü tarihsel, politik ve iktisadi bağları bulunmaktadır.

Bunlarla birlikte Akdeniz bölgesi ilk akla geldiği kadar rakipsiz

sayılmaz. Kuzey Avrupa limanları, küresel ısınma nedeniyle kuzey kutbu üzerinden açılan ve açılması planlanan deniz ticaret yolları orta vadede daha çok gündeme gelecektir (Prodi, 2015: 2). Ayrıca ÇHC'yi Avrupa'ya bağlayan demiryolu projeleri (ör. Bakü-Tiflis-Kars) de henüz gerekli gelişkinlikte olmasa da yakın gelecekte bir alternatif olarak durmaktadır. 2014-2015 yıllarında Çin devlet firmalarının da aktif katılımı ile Süveyş Kanalı'nın arttırılan kapasitesi kuşkusuz büyük avantajdır. Bu projenin hayata geçirilmesi ile Akdeniz'in önünü açılmış, başta Pire olmak üzere birçok limanın performansı artmıştır (van der Putten, 2016: 343). Bununla birlikte ultra-büyük konteynır gemileri için operasyonun karlılığı için birden fazla limana ihtiyaç vardır (Prodi, 2015: 2). Mevcut Akdeniz limanları arasından ölçek ekonomisi gereklerine uygun yapılanan, modern lojistik altyapısına sahip, hızlı işleyen, gümrük formaliteleri az olan rekabetçi limanlar öne çıkacak, ülkelerinin ekonomilerinin kaderine doğrudan etki edeceklerdir. Yukarıda değindiğimiz Pire bu alanda önemli yol almış bir merkezdir.

Deniz, kara ve demir yollarına yönelik altyapı yatırımları gerek bölge ekonomileri gerekse Çin ekonomisi için önemlidir. Ancak, yatırımların yaşama geçirilmesi ve beklenen iktisadi sonuçların gerçekleşmesi her şeyden evvel

yatırım ortamına bağlıdır. Arap devrimleri sürecinde Libya'da kayıplara uğrayan ÇHC bu durumun fazlasıyla farkındadır. Yatırım için istikrarlı bir politik ortam gerekli görülmektedir. İstikrarlı bir politik ortamın inşası, hem ÇHC hem de AB ve AB dışı Avrupa ekonomileri için önemlidir. Çin'in yatırımlarını güvence altına alması ve mallarının yeni yeni girmeye başladığı pazarlarda tutunması için; AB'nin ise yoğun göçmen akımının azalması için Akdeniz'e kıyısı olan Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde istikrar önemlidir (Fardella, 2015: 16-17; Prodi, 2015: 2).

Özetle ekonomi ve politika ÇHC ile AB'yi birlikte davranmaya itmektedir. Ama aynı çıkarlar çözümler konusunda bir uzlaşmayı beraberinde getirmemektedir. ÇHC'nin Afrika stratejisini AB'yi gözetmeksizin belirlemesi bazı noktalarda kayaya çarpmaktadır. ÇHC'ye karşı kültürel bir tepkinin yükseldiğinden söz edilmektedir (Prodi, 2015: 4). Ayrıca ÇHC serbest ticaret yanlısı resmi söylemine karşın, iki yanlı ticaret ve dolaysız sermaye yatırımları konusunda AB'nin kendisine sağladığı olanakları Avrupa şirketlerine tanımakta süreci ağırdan almaktadır.

SONUÇ

Önemli iktisadi potansiyelleri bulunan Akdeniz coğrafyasında, iki büyük güç (AB-ÇHC) arasındaki güvensizlik, ticaret yöntemlerin-

deki ve yatırım prosedürlerindeki farklılıklar işbirliğini zedelemekte ve iktisadi fırsatların yeterince değerlendirilememesine neden olmaktadır. Güçlüklerin ne ölçüde aşılabileceği, dünya ekonomi-politik konjonktürü ile yakından alakalıdır. ABD'nin yükselttiği korumacılık akımı geçici bir güç gösterisi ve dış politika mesajı olarak mı kalacak, yoksa dış ticaret ve yatırım iklimini uzun süreli etkisi altına mı alacaktır? ÇHC'nin ABD'ye yönelik misillemeleri, bu ülkenin geri adım atmasına yol açacak bir etki yaratabilecek midir? 2018 yılının Eylül ayı sonunda karamsarlaşan hava, G20 forumu sonucunda yerini temkinli bir iyimserliğe bırakmıştır. Ticaret savaşlarının dış politika manevralarının ötesine geçmesi ve uluslararası ticaret rejimini tehdit etmesi halinde bu gelişmeden tüm taraflar zarar görecektir.

Buradaki önemli soru, en gelişmiş Akdeniz ülkelerini bünyesinde toplayan AB'nin tutumunun ne olacağıdır. ABD'nin geleneksel müttefiklerini bile hedef almaktan sakınmayan korumacı dış ticaret politikaları, kendisi dışındaki iktisadi işbirliği girişimlerini teşvik etmeye başlamıştır. Dış ticaret ve dolaysız sermaye yatırımları alanındaki potansiyeli bir türlü yaşama geçiremeyen, iş yapma biçimleri ciddi ölçüde farklılaşan ÇHC ile AB birbirine yaklaşmaya başlamıştır. Gerginliğin turmanma-

sı durumunda, ABD'nin Akdeniz coğrafyasında güç yansıtması bu yakınlaşmayı en başından sona erdirebilir, Bir Kuşak, Bir Yol girişimi - her ne kadar gerçekleşme olasılığı şu an için düşük olsa da bu gelişmelerden ölümcül biçimde etkilenebilir.

Ticaret savaşlarının ötesinde, ekonomisini iç talep odaklı bir dönüşüme tabi tutan, ancak bu süreçte başta borçluluk olmak üzere çeşitli kısıtlarla karşı karşıya bulunan ÇHC'nin, dolaysız sermaye yatırımı temposunu ne ölçüde sürdürebileceği soru işaretidir. "Girişim" kapsamındaki projelerin karlılığı

ve finansman koşullarına yönelik eleştiriler her geçen gün yoğunlaşmaktadır. ÇHC, Akdeniz ekonomileri üzerinde yalnızca dolaysız sermaye yatırımları yoluyla değil, mal ithalatını arttırmak yoluyla da etki kurabilir. ÇHC'nin şu ana dek bu karta başvurmadığı görülmektedir.

Yukarıdaki gelişmelerin izleyeceği rota, ÇHC'nin dolaysız yatırım girişimlerinin alacağı biçimi, erişeceği boyutun yanı sıra, Akdeniz coğrafyasının ÇHC kaynaklı iktisadi fırsatlardan ne ölçüde yararlanacağını doğrudan etkileyecektir.

KAYNAKÇA

- Akhtar, A. S. (2018) "The China-Pakistan Economic Corridor Beyond the Rule of Capital," *Monthly Review*, June, ss. 34-48.
- Cai, P. (2017), *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Sydney: Lowy Institute.
- English. gov. cn (2017) China-Europe land-sea fast transport route opens, http://english.gov.cn/news/international_exchanges/2017/02/08/content_281475562158030.htm (18.05.2018).
- Fardella, E. (2015) "China's Debate on the Middle East and North Africa: A Critical Review," *Mediterranean Quarterly* 26, 1, ss. 5-25.
- Ford, N. (2017) "Algeria: \$3.5bn El Hamdania port to compete with Tanger Med," *African Business Magazine*, February.
- Godement, F., Pavličević D., Kratz A., Vasselier A., Rudolf M.; Doyon J. (2017) *China and the Mediterranean: Open for Business?*, China Analysis, June, London: ECFR.
- Gökten, K. (2016) "Çin'in Dolaysız Sermaye Yatırımları: Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif," *Ekonomik Yaklaşım*, 27, 101, ss. 31-61.
- Gökten, K. (2018) *One Belt, One Road: Capital Export with Chinese Characteristics, Economic Issues in Retrospect and Prospect I içinde* (Eds. Jose R. Pires Manso, Ahmet Arif Eren), London: IJOPEC, ss. 15-27.
- ICG (2018) *China-Pakistan Economic Corridor: Opportunities and Risks*, Asia Report, No 297, 29 June.
- ILO (2018) *Statistics and Databases*, <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm> (02.05.2018).
- Ma, Y. ve Overbeek H. (2015) "Chinese foreign direct investment in the European Union: explaining changing patterns", *Global Affairs*, 1, 4-5, ss. 441-454.
- MGI (2017) *A Look at trade in the Mediterranean*, <https://www.mgi.online/content/2017/6/26/a-look-at-trade-in-the-mediterranean> (02.05.2018).
- MOFCOM (2011), *2010 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment*, Beijing: MOFCOM.
- NBSC (2016) *China Statistical Yearbook*, Beijing: NBSC.
- NBSC (2017) *China Statistical Yearbook*, Beijing: NBSC.
- Prodi, R. (2015) "A Sea of Opportunities: The EU and China in the Mediterranean," *Mediterranean Quarterly*, 26, 1, ss. 1-4.
- The Economist Intelligence Unit (2017) *China Going Global Investment Index 2017*, London&New York&Hong Kong: The Economist Intelligence Unit Limited.
- The World Bank (2018) *Database*, <https://data.worldbank.org/> (03.05.2018).
- TÜİK (2008), *Satınalma Gücü Paritesi*, Ankara: TÜİK.
- UN (2018) *UN COMTRADE Database*, <https://comtrade.un.org/data/> (25.11.2018)
- UNCTAD (2018) *UNCTADstat*, http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en
- UNDP (2018) *Human Development Data*, <http://hdr.undp.org/en/data> (25.04.2018).
- van der Putten, F.P. (2016) "Infrastructure and geopolitics: China's emerging presence in the eastern Mediterranean," *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 18, 4, ss. 337-351.
- Yao, S. ve Wang, P. (2014) *China's Outward Foreign Direct Investments and Impact on the World Economy*. London: Palgrave Macmillan.
- Ying, F. (2014) "An Analysis of China's Outward Foreign Direct Investment to the EU: Features and Problems," *International Journal of Management and Economics*, 41, ss. 45-59.